

КІЛІНСЬКА К.Й.

Завідувач кафедри соціальної географії
та рекреаційного природокористування
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРИТОРІЇ КАРПАТО-ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ)

Розвиток рекреаційно-туристичного природокористування (РТП) залежить від багатьох чинників, серед яких найважливішими є природні умови (рельєф, кліматичні і гідрографічні особливості, рослинний покрив, пейзажність ландшафтів), культурно-історичні (історичні і архітектурні пам'ятники, музеї, пам'ятні місця та ін), побутові (наявність закладів сфери і туристичної індустрії, культура та рівень обслуговування, зручність транспортних засобів, тощо) умови, популярність серед населення окремих місць відпочинку, тощо. Комплексне поєднання їх формує взаємозалежну та взаємообумовлену структурну модель рекреаційного природокористування. Їх послідовне визначення створює сучасну характеристику РТП і рекреаційну природно-господарську різноманітність (ПГР) території Карпато-Подільського регіону (КПР) України.

Визначення оцінки природних умов для РТП (A) проводиться на основі виявлення наступних показників: A_1 – показник культурного освоєння території; A_2 – ступінь своєрідності, екзотичності, A_3 – оцінка туристичних можливостей за родом заняття, B – оцінка історико-культурних об'єктів, B – оцінка побутового обслуговування, G – ступінь популярності. Всі означені чинники ($A+B+B+G$) формують комплексний показник туристичних можливостей території. За переважаючим значенням кожного чинника туристичних можливостей території можна виділити види туризму. Однак кожний показник оцінки наділений

структурними складовими, які вимагають окремих розрахунків, що мають на меті виявити для кожного окремого рекреанта індивідуальний вид РТП. Так наприклад, для рекреанта, що має бажання займатися оздоровчим туризмом, важливим є наявність чинників $A+A_1+A_2+A_3+B$. Для туриста, що за основний вид відпочинку обрав пізнавальний туризм – A_1+A_2+B . Значення кожного чинника зі зміною часу та запиту туриста може змінюватися. Процедура створення кількісної оцінки туристичних ресурсів за визначеними блоками наступна.

1. Визначення *оцінки природних умов (A)* зводиться до виявлення (на основі врахування властивостей компонентної структури навколишнього природного середовища (НПС) для рекреації та туризму) найсприятливіших, сприятливих, відносно сприятливих, мало сприятливих і несприятливих територій. 1) *Найсприятливіші* території (тривалий теплий період, t° повітря $> 10^\circ\text{C}$), наявність гідрографічної мережі та різноманітного рослинного покриву, сприятливі форми рельєфу) оцінюються в 5 балів. 2) *Сприятливими* вважаються території, що характеризуються наявністю лісових комплексів, густої річкової мережі, широколистяних і мішаних лісів і оцінюються за вибраною шкалою у 4 бали. 3) *Відносно сприятливі* (наявність одного сприятливого чинника, наприклад, густої гідрографічної мережі, рослинного покриву чи тривалого комфортного періоду) території отримують 3 бали. 4) *Мало сприятливими* територіями (2 бали) вважаються такі, в межах яких можлива організація туристичного відпочинку (до прикладу – короткотривалого). 5) *Несприятливі території* обмежені за низкою комфортних ознак, тому їм присвоюємо 1 бал.

2. *Ступінь культурного освоєння (A_1)* допомагає визначити рекреаційно-туристичні переваги території. В цьому аспекті виділяємо наступні території: а) індустріальні райони, міські агломерації (1 бал); б) райони густо заселені з інтенсивними процесами природокористування (2 бали); в) райони із пересічною щільністю населення (розорані і густозаселені, що чергуються із збереженими природними ландшафтами) – (3 бали); г) райони рідко заселені, не обжиті (4 бали);

д) території не заселені, природоохоронні території (5 балів).

3. *Ступінь своєрідності* (A_2) території є умовно прийнятим показником. Для мешканців півдня України своєрідними ландшафтами є гірські, а для мешканців Закарпатської низовини – навпаки, південні степові комплекси. Тут значну роль відіграє суб'єктивний підхід рекреанта до території, яка, за низкою умов, підходить саме йому для комфортного відпочинку.

Території, що наділені ознаками РТР групуємо за наступними ознаками: а) місця, *не придатні* для оздоровчого відпочинку і спортивно-оздоровчого туризму (1 бал); б) *найпоширеніші* (за площею та видами природокористування є антропогенно перетвореними) ландшафти – (2 бали); в) *незвичайні* (унікальні) для основної частини населення країни ландшафти (3 бали); г) *рідкісні* місця (4 бали); д) *унікальні*, неповторні за своїм географічним положенням і за природними умовами (5 балів).

4. В основі четвертого чинника (A_3) закладений *аналіз туристичної діяльності* та можливі заняття туриста під час походу, на турбазі, тощо. До основних видів туристичних занять відносимо: 1) туристичні походи (піші, велосипедні, автомобільні); 2) альпінізм і гірські підняття; 3) огляд природних об'єктів; 4) водні процедури; 5) водний туризм, плавання на плотах; 6) рибальство; 7) мисливство; 8) колекціонування цікавих природних експонатів; 9) фотографія і кінозйомка; 10) використання природних ресурсів (збір грибів, ягід, лікарських трав); 11) спортивне орієнтування, лижний спорт і ін.; 12) спортивні ігри.

Позначивши через $n_i = 0, 1, 2, 3, \dots, n$ загальну кількість балів для кожного із

чинників A, A_1, A_2 і A_3 відповідно за формулою
$$\sum_{i=0}^3 n_i = n_0 + n_1 + n_2 + n_3$$

знайдемо їх інтегральні показники. Очевидно, що
$$\sum_{i=0}^3 n_i < 27$$
. Такий висновок притаманний для видів, що є важливими для спортивно-оздоровчого туризму.

5. Бонітування *культурно-оздоровчих пізнавальних чинників* базується на використанні складного балу, що включає типовий перелік об'єктів туризму та рекреації з поділом кожного із них на групи за значимістю. Це основа другої групи

туристичних чинників (*B*). Їх об'єкти можна поділити наступним чином: 1) історичні пам'ятники та місця історичних подій; 2) місця життя і діяльності видатних людей; 3) музеї і меморіали; 4) архітектурні пам'ятники; 5) етнографічні райони; 6) театри, концертні зали. Перелічені показники є змістовними об'єктами культурно-історичного туризму, складові адміністративних і районних центрів, окремих міст і містечок КІР, що за показниками природної різноманітності оцінюються низькими балами. Максимальний показник групи (*B*) – 6 балів і він присвоюється всім адміністративно-територіальним районам КІР.

6. До третьої групи (*B*) включаємо один із важливих, у туристично-рекреаційному відношенні, економічний чинник – *транспорт, що належить до складових туристично-рекреаційного сервісу*. Сюди відносимо: 1) загальну протяжність автомобільних шляхів сполучення державного і міжнародного значення (*A*); 2) загальну протяжність автомобільних шляхів сполучення із твердим покриттям (*B*); 3) загальну кількість залізничних станцій (*C*); 4) загальну кількість залізничних вузлів (*J*). Їх математична інтеграція формує новий показник – *індекс*

транспортного сервісу (*i*):
$$i = \frac{A}{B} \cdot C \cdot J.$$
 Використання традиційних і планування перспективних місць відпочинку і туризму вимагає визначення „навантаження” туристично-рекреаційного маршруту (чи району). Туристично-рекреаційне навантаження (*N*) – це відношення інтегрального (*S*) *індекса* РТІ ($A+A_1+A_2+A_3+B+B$) до (*M*) – кількості днів перебування на маршруті. Оптимальна кількість днів нами прийнята за 15. Це той час, який допомагає: 1) пройти маршрутом пізнавального характеру; 2) зупинитися (організувати привали) в унікальних районах відпочинку; 3) відпочити і познайомитись з природними умовами території відпочинку.

Очевидно, що маршрути пізнавального характеру будуть більш насиченими за різними видами відпочинку ніж маршрути пізнавально-оздоровчого характеру. При зменшенні терміну перебування на маршруті насиченість зростає, відповідно

зменшується час на відпочинок.

Визначення рекреаційної ПГР проводилося за допомогою на двох етапів. За *перший* слугувало виявлення РТП за адміністративними районами КПР. Наступний (*другий*) етап – це проекція розрахованих показників РТП за адміністративними районами на ландшафтну основу території дослідження. Об'єкти соціально-культурного туристично-рекреаційного спрямування в більшості випадків розміщуються у великих і малих містах та містечках. Тому їх краще виявляти та визначати за територіально-адміністративною схемою території дослідження. Природні рекреаційні об'єкти краще вивчаються та розраховуються за природними районами. Запропонована нами методика визначення ПГР (в тому числі і рекреаційної) базується на принципі проекції показників, що розраховані за територіально-адміністративними районами на ландшафтну основу. Такий підхід підсилює дослідження ПГР території КПР та слугує основою до подальшого проведення наступних операційних кроків сутність яких укладається у визначенні інтегральних коефіцієнтів просторової ПГР (R_{pr}) та екологічного стану (K_{est}) території КПР [1]. Однак наразі пропонуємо розглянути особливості рекреаційної ПГР КПР. У Західноукраїнському краї зони широколистяних лісів та Подільсько-Придніпровському краї лісостепової зони Подільської височинної області переважає *низька та пересічна* ПГР рекреаційних об'єктів. Ландшафтні райони з *пересічними* показниками рекреаційної ПГР знаходяться на півночі, північному сході та сході території. Центральна частина території характеризується *низькою* РТР.

На території Українських Карпат простежується *низька, пересічна та висока* ПГР рекреаційних об'єктів. Показники *дуже низької та дуже високої* рекреаційної ПГР не виявлені.

Підводячи підсумок зазначимо, що питання рекреаційної ПГР є окремим об'єктом дослідження. За характером вивчення воно багатогранне, різноманітне і потребує більш точного функціонально-організаційного озвучення основних *а)* природних та *б)* соціально-культурних туристично-

рекреаційних властивостей території. Загалом представлена методика дослідження рекреаційної ППР вбачається за перший крок до визначення РТП території КППР.

Враховуючи світовий досвід РТП наразі важливо зберегти існуючу регіональну модель РТР, яка є продуктом природи і вікової творчості етносу, своєрідною „пам'яттю” про матеріальну і духовну культуру соціуму. Вона формує національну рекреаційну природно-господарську систему, що із покоління в покоління зберігає матеріальні та духовні цінності природного ландшафту, характерність та не повторність історичного середовища, сакральність, святість місцевих пам'яток архітектури, культових закладів, релігійних храмів.

У зв'язку із новою уявою про сучасний ландшафт, в який, крім природних і техногенних, включаються історико-культурні утворення, все більшого значення набувають ландшафтно-рекреаційні гуманістичні ресурси. Останні включають естетичну привабливість, різноманіття (різнобарвність) пейзажу, атрактивність, унікальність, мальовничість та інші ландшафтні властивості та ознаки місцевості. Їх вивчення пов'язане з рекреаційним освоєнням території, розвитком перцепційного ландшафтознавства (сприйняття ландшафтів). Загалом через сприйняття ландшафту завершується наукове дослідження НПС.

З поняттям ландшафтно-рекреаційних гуманістичних ресурсів перегукується суб'єктивна категорія гуманістичної цінності (не ціни ландшафту), що включає: археологічну значимість, історичну, етнокультурну, меморіальну, тощо.

Список використаних джерел:

1. Кілінська К. Еколого-прогнозна оцінка природно-господарської різноманітності Карпато-Подільського регіону України. – Монографія / К. Кілінська // Чернівці. – „Рута” – 2007. С. 216-223, 270-274.